

A HALLGATÓK TÁMOGATÁSA

AZ OKTATÁS, EZEN BELÜL A FELSŐOKTATÁS FINANSZÍROZÁSA Magyarországon egyike a legvitatottabb kérdéseknek. A közkeletű vélekedés szerint a „piacosítás”, a hallgatók hozzájárulása saját oktatásuk költségeihez tengerentúli megoldás, ezzel szemben az „európai paradigma” szerint a felsőoktatást közpénzekből kell finanszírozni. Piacosításon rendszerint a tandíjfizetési kötelezettség bevezetését értik, s azzal érvelnek a tandíjak ellen, hogy az csökkenti az esélyegyenlőséget az oktatásban, annál is inkább, mivel nincs sem megfelelő kompenzációs rendszer, sem működő hallgatói kölcsönrendszer. Az európai országok hallgatói támogatási rendszeréről is rendszerint az a kép él a köztudatban, hogy a felsőoktatásban tanulók többsége jelentős támogatást kap tanulmányi és megélhetési költségeinek a fedezésére. A következőkben az európai, illetve az OECD országok hallgatói támogatási rendszereit vetjük össze a magyar gyakorlattal, továbbá áttekintjük a felsőoktatás finanszírozásának, ezen belül a hallgatói támogatási rendszereknek néhány elméleti problémáját.

A felsőfokú végzettség jelentős *egyéni hozamokkal jár*. Ezek egy része pénzbeli, mint az iskolázottsághoz kapcsolható többletkeresetek, más részük nem közvetlenül pénzben jelentkezik, hanem például a munkakörülményekben vagy a magasabb végzettséggel betölthető más előnyökben, amit az egyének figyelembe vesznek, amikor eldöntik, hogy felsőfokon kívánnak-e továbbtanulni. A felsőoktatáshoz az egyéni hozamokon túl viszont olyan előnyöket is kapcsolnak, amelyek nem az egyén számára jelentenek hasznot, hanem a társadalom többi tagja számára. A közgazdaságtan ezeket *externális hozamoknak* nevezi. Az egyének az externális hozamokat nem veszik figyelembe iskolázási döntéseikben, így ha csak saját hozamaiknak megfelelően vesznek részt a felsőoktatásban, akkor kevesebben fognak felsőfokú tanulmányokat folytatni, mint amennyire az egész társadalomnak optimálisan szüksége lenne.

Az iskolázási döntések meghozatalakor a haszon mellett a *költségeket* is figyelembe vesszük. Akkor döntünk úgy – racionális döntéshozatal esetén, és ha információink is tökéletesek –, hogy továbbtanulunk, ha a felsőfokú végzettség várható haszna nagyobb, mint az oktatás összes költsége. A költségek egy része olyan közvetlen költség, mint a tandíj, vagy az iskolázáshoz kapcsolható utazási, lakhatási kiadás stb. A költségek másik része közvetetten jelentkezik, ilyen például a tanulmányok miatt elmulasztott kereset. A költségek egy részét – az elmulasztott kereseteket – akkor is az egyének viselik, ha az oktatás tandíjmentes, és más közvetlen költsége sincs az oktatásnak. Mivel a költségek most merülnek fel, a hozam pedig csak évek múltán jelentkezik, ezért az alacsony jövedelműek támogatás nélkül még akkor sem tudnak továbbtanulni, ha egyébként az oktatás hozama azt indokolná.

A felsőoktatás állami támogatása mellett tehát két érv szól. Az egyik az *esélyegyenlőség* biztosítása, a másik a kereslet megnövelése az externális hozamok indokolta mértékig. A keresletnövekedés elősegítését sok esetben nemcsak a felsőoktatás

egészére tartják szükségesnek, hanem azokban a képzési ágakban is, melyekben támogatás híján alulképzés folyna. Az állami támogatás adható közvetlenül az intézményeknek vagy a hallgatóknak. *A hallgatóknak* nyújtott támogatások a keresletnövelés elérését, és az esélyegyenlőtlenségek csökkentését egyaránt segíthetik, míg a felsőoktatási *intézményeknek* nyújtott támogatás egyértelműen a keresletnövelést célzó, vagyis a felsőoktatás externális hozamai indokolta támogatásoknak tekinthetők. Bár e két forma, a hallgatóknak és az intézményeknek nyújtott támogatás valamennyi országban egyidejűleg egymás mellett létezik, az állami támogatás túlnyomó részét csaknem mindenütt a felsőoktatási intézmények kapják.

Sok vita folyik arról, hogy mi az optimális eszköze a hallgatói támogatásoknak. Jelenleg ezeket ösztöndíjak és egyéb segélyek, kölcsönök, valamint korlátozott adókedvezmények formájában nyújtják. A hallgatói hitelek éppúgy segítséget jelentenek, mint a vissza nem térítendő támogatási formák, mivel azok is tartalmaznak költségvetési hozzájárulást. Tanulmányokra nyújtott hitelek esetében ugyanis a legfontosabb probléma az, hogy a kereskedelmi hitelezők nem használhatják jelzálogként valaki jövőbeli keresetét, és a hitel vissza nem fizetése esetén nem adhatják el az illető szolgálatait a legtöbbet ígérőnek. Nem meglepő, hogy a kereskedelmi hitelezők vonakodnak hallgatói kölcsönöket nyújtani, vagy csak olyan esetben adnak hitelt, ha a hitelfelvevő jövőbeli keresetén kívül más kezességére is lehet számítani. Így a hitelfelvételi lehetőségektől éppen azok esnek el, akiknek a legnagyobb szükségük lenne rá. Állami támogatás nélkül ezért nem működhet hallgatói kölcsönrendszer.

Kölcsön nyújtására csak az egyik lehetőség az, hogy *kormánygaranciák* mellett a hiteleket kereskedelmi bankok adják: ugyanis a kormányzatok közvetlenül is nyújthatnak hiteleket a hallgatóknak. Az európai országokban működő hallgatói kölcsönök csaknem kivétel nélkül e második csoportba tartoznak.

A kereskedelmi hitelintézetek nyújtotta hitelekhez – kormánygarancia formájában – mindenütt nyújtanak állami támogatást. Ennek az a célja, hogy a hallgatók számára hozzáférhetővé váljanak a magánkölcsönök. A kölcsönök ezen túlmenően is tartalmazhatnak támogatást például úgy, hogy alacsony kamatozásúak, és viszonylag hosszú időn keresztül fizethetők vissza. *A kereskedelmi hiteleknek* az az előnye a kormányhitelekkel szemben, hogy olcsóbbak, mivel már felkészültek erre a tevékenységre, s nem kell újabb szervezetet felállítani, mint a kormánykölcsönök esetében. A garantált kölcsönökkel szemben többféle érv fogalmazódott meg. Az egyik, hogy a kölcsönre rászoruló rosszabb jövedelmi helyzetű hallgatók vonakodnak felvenni a hitelt a jövőbeli jövedelmekkel kapcsolatos bizonytalanságok miatt. Minél kisebb a kölcsönök állami támogatás-tartalma, vagyis minél kedvezőtlenebbek a hitelfelvétel feltételei – például, mert piaci kamatozásúak, vagy rövid a futamidejük –, a szegényebbek annál kevésbé fognak ilyeneket fölvenni. Ekkor a hallgatói kölcsönök nem az esélyegyenlőtlenség csökkentését, hanem a felsőoktatás iránti kereslet növelését segítik elő. Ha nagy a hitelek állami támogatás tartalma, de nem kötik a hitelfelvétel lehetőségét jövedelmi határokhoz, akkor viszont a hallgatók egy része az alacsony kamatozású hiteleket nem oktatási célra fogja fordítani, vagyis a kormányzati támogatást nem megfelelően fogják felhasználni. (Ez még akkor is így van, ha például csak tandíjfizetésre vehető fel hitel, hiszen a hallgatók ebben az esetben is átcsoportosítják meglévő jövedelmeiket, és az „olcsóbb pénzből” fizetik tandíjjaikat, míg az egyébként erre a célra szánt jövedelmüket más célra fordítják.)

A kormányzati hitelekkel kapcsolatban az a kérdés, hogy mennyiben kell szelektívvé tenni a hitelfelvételi lehetőségeket, és hogy milyenek legyenek a visszafizetési feltételek. Utóbbiak meghatározásánál két lehetőség merül fel. Egyrészt, ha a hallgatók végzés után meghatározott nagyságú részletekben fizetik vissza a kölcsönt, másrészt, ha nem a hagyományos értelemben törlesztik a hiteleket, hanem valamennyi ideig jövedelmük meghatározott hányadát törlesztik a hitel fejében. Ilyen rendszer működik Ausztráliában és Új-Zélandon. Emellett a megoldás mellett azt az érvet szokták felhozni, hogy így az infláció hatása jobban kiküszöbölhető.

A hallgatói hitelek vagy kölcsönök bevezetése és a tandíjfizetési kötelezettség nem áll feltétlenül kapcsolatban egymással. Lehet tandíjfizetési kötelezettség anélkül, hogy hitelrendszer működne, és működhet hallgatói kölcsönrendszer akkor is, ha nincs tandíj. Az előbbire példa Spanyolország, ahol a tandíjfizetés kompenzálására nem kölcsönt, hanem egyéb támogatási formákat használnak, az utóbbira Németország, ahol nincs tandíj az állami felsőoktatási intézményekben, a hallgatók támogatásának viszont fontos eszköze a hallgatói kölcsön.

A hitelek, ösztöndíjak és segélyek mellett a támogatások további formája a hallgatóknak nyújtott *adókedvezmények*, illetve az *adóelengedés*. Az adókedvezmények kevésbé segítik az esélyegyenlőség megvalósulását, hátrányosan érintik a szegényebb családokat, hiszen ők eleve adómentesek vagy alacsonyabb mértékben adóznak, így ezen a módon kisebb támogatáshoz juthatnak.

A hallgatói kölcsönök elterjedése összefügg a hallgatók növekvő tehervállalásával. Nemcsak a tengerentúli országokban, hanem Európában is úgy látják, hogy mivel a felsőoktatás iránti kereslet az eddigi expanzió ellenére is tovább nő, ezért az egyéni költségvisselés növelése elkerülhetetlen. Pontosan ezt állapította meg az *Európai Közösség Felsőoktatási Memoranduma*¹, amely további magánforrások bevonását tartja szükségesnek a felsőoktatás finanszírozásába. Az *egyéni tehervisselés* növelésének csak egyik lehetséges eszköze a tandíjfizetési kötelezettség bevezetése. A korábban vissza nem térítendő támogatási formák felváltása hallgatói kölcsönökkel hasonló célt szolgál. A kölcsönök kevesebb terhet jelentenek a közösségi forrásokra, és kisebb lesz a jövedelem-átcsoportosítás a kisebb jövedelmű adófizetőktől azokhoz a hallgatókhoz, akik később magasabb jövedelműek lesznek, mint az átlagos adófizető. Ez persze csak abban az esetben igaz, ha a kölcsönök összes rejtett költségvetési támogatás-tartalma és a hitelnyújtás költségei kisebbek, mintha vissza nem térítendő támogatások volnának.

Az országok különböznek abban, hogy a hallgatóknak nyújtott támogatások milyen jogosultság alapján adhatók. A legtöbb országban korlátozzák a jogosultak körét. A korlátozó tényező a hallgató családjának jövedelme. Az országok többségében ettől függ a támogatást és annak összege. Az egyes országok attól függően különböznek, hogy az összes hallgató mekkora hányada kap támogatást, hogy mekkora jövedelemnél húzzák meg a jogosultság határát. Durván *három csoportra* oszthatók az országok. Az első csoportba azok tartoznak, ahol a hallgatók nagyobb része részszül pénzbeli támogatásban, mint például az Egyesült Államok vagy az Egyesült Királyság, ahol kb. 70 %-uk jogosult valamilyen pénzbeli támogatásra. A második csoportba azok az államok tartoznak, ahol a hallgatók 15-25 %-a kap pénzbeli támogatást. A legtöbb európai ország ebbe a körbe tartozik. Svájcban 15 %, Francia-

¹ Vö. *Educatio* 1993/3. sz.

országban 20 %, Németországban és Írországban 25 % körüli a támogatottak aránya. A harmadik csoportban olyan országokat találunk, ahol a pénzbeli támogatásra jogosultak aránya a hallgatók 10 %-a. Ebbe a csoportba tartozik a legtöbb dél-európai ország.

A tanulmányi előmenetel alapján nyújtott ösztöndíjra jogosultság feltételei

Ország	Ösztöndíj tanulmányi előmenetel alapján	A jogosultság függ a hallgató			
		jövedelmétől	szüleinek jövedelmétől	élettársának jövedelmétől	
<i>Európai Közösség országai</i>					
Ausztria	van	igen	igen	igen	
Belgium	van	igen	igen	igen	A tandíj nagyságát az intézmények határozzák meg, csak a minimum és maximum tandíjakat szabályozzák
Dánia	van	igen	igen	nem	Nincs tandíj az állami intézményekben. A szülői jövedelmet csak a 18-19 éves hallgatók esetében vizsgálják.
Egyesült Királyság	nincs	igen	igen	igen	Az ösztöndíjak esetében a jogosultság főleg a szülők jövedelmétől függ. A 25 évesnél idősebb hallgatóknak saját jövedelmét vizsgálják.
Finnország	van	igen	igen	nem	Nincs tandíj az állami intézményekben. A hallgatók szüleinek jövedelmét nem, csak a 17-19 éves hallgatók szüleinek jövedelmét vizsgálják.
Franciaország	van	igen	igen	igen	Nincs tandíj az állami intézményekben.
Görögország	van	nem	igen	nem	Nincs tandíj az állami intézményekben
Írország	van	igen	igen	igen	A jogosultság 23 évesnél idősebb hallgató esetében csak a hallgató és élettársa jövedelmétől függ.
Hollandia	van	nem	igen	nem	Csak megfelelő tanulmányi előmenetel esetén.
Németország	van	igen	igen	igen	Nincs tandíj az állami felsőoktatásban. Ösztöndíj csak meghatározott tanulmányi eredmény alapján adható, csak az előírt tanulmányi időre.
Spanyolország	van	igen	igen	igen	
Svédország	van	igen	nem	igen	Nincs tandíj
<i>Egyéb OECD országok</i>					
Ausztrália	nincs	igen	igen	igen	
Cseh Köztársaság	nincs	igen	igen	igen	Nincs tandíj. Az ösztöndíj-jogosultság a hallgató családjának összes jövedelmétől függ.
Egyesült Államok	nincs	igen	igen	igen	A jogosultság nem függ a tanulmányi előmeneteltől, de ha a hallgató nem ér el egy meghatározott pontátlagot, elvesztheti jogosultságát.
Kanada	van	igen	igen	igen	
Mexikó	van	igen	igen	igen	
Norvégia	van	igen	igen	igen	A felsőoktatásban a hallgatói tandíjak a jóléti szolgáltatások forrásául szolgálnak.
Új-Zéland	van	igen	igen	igen	A hallgatói ösztöndíjra jogosultság a szülők jövedelmétől függ, ha a hallgató 25 évesnél fiatalabb és nem házas. Az ösztöndíj csak meghatározott tanulmányi előmenetel esetén adható. A jövedelem, illetve az előmenetel súlya az odaitélésnél ösztöndíjanként változik.

(Forrás: Education at a Glance. 1997. B3. 3. táblázat.)

A hallgatói kölcsönök esetében minél nagyobb a kölcsön állami támogatás tartalma, tehát minél kedvezőbbek a hitelfelvételi lehetőségek – alacsony kamat, hosszú futamidő stb. –, annál szelektívebb a hitel. Azaz a kedvező feltételű hitelekhez rászorultságtól függően lehet hozzájutni, míg a kevésbé kedvező feltételek mellett nyújtott hiteleket bárki felveheti. Azokban az országokban, ahol hosszabb idő óta működnek a hallgatói kölcsönrendszerek, nemcsak egyféle, hanem különböző feltételek mellett nyújtott, különböző csoportok által hozzáférhető hitelek vannak.

Az ösztöndíjra való jogosultság a tanulmányi eredmények alapján is rendszerint függ a hallgató és családja jövedelmétől.

A hallgatói támogatások szintje országonként jelentős különbségeket mutat. A következő táblázat a hallgatói támogatások arányát mutatja a GDP-hez képest az OECD országokban és Magyarországon, valamint az egy hallgatóra jutó évi hallgatói támogatások összegét dollárban. Az egy hallgatóra jutó támogatások összegét úgy kaptuk, hogy a támogatásokat elosztottuk az összes hallgató számával, így az egyszerűen mutatja a támogatások szintjét, illetve hogy a hallgatók mekkora hányada kapott támogatást. Nagyságából a támogatottak arányára és a támogatások szintjére együttesen következtethetünk.

Átlagos éves hallgatói támogatások a felsőoktatásban 1994-1995-ben

Ország	Hallgatói támogatások (ösztöndíjak, segélyek és hallgatói kölcsönök)		A támogatásból a hallgatói kölcsönök aránya %
	a GDP %-ában	egy hallgatóra jutó támogatás US \$	
Európai Közösség			
Ausztria	0,06	445	-
Belgium	0,02	140	-
Dánia	0,45	2810	23,0
Egyesült Királyság	0,49	3981	16,8
Finnország	0,39	1595	14,2
Franciaország	0,08	462	0,3
Görögország	0,01	44	4,7
Írország	0,28	1502	-
Hollandia	0,51	2469	12,7
Németország	0,08	668	44,2
Spanyolország	0,11	325	-
Svédország	0,64	4995	66,7
Egyéb OECD országok			
Ausztrália	0,35	1903	45,6
Cseh Köztársaság	0,01	86	-
Egyesült Államok	0,04	238	-
Kanada	0,38	1693	3,1
Mexikó	0,03	155	74,1
Norvégia	0,86	4578	70,1
Új-Zéland	0,65	3019	61,1
Magyarország 1991	0,16	1293	-
Magyarország 1994	0,15	963	-
Magyarország 1996	0,13	-	-

(Forrás: Education at a Glance 1997. B3. 1b. táblázat. A Magyarországra vonatkozó adatok számítása Polónyi alapján történt. A számításokhoz az OECD által használt vásárlóerő-paritásokat használtam fel. Ez 1991-ben 37,1, 1994-ben 67,5 volt.)

Az európai országokban a GDP 0,01 és 0,86 %-a közötti hányadát fordítják a hallgatók közvetlen támogatására. A legmagasabb egy hallgatóra jutó támogatáso-

kat Svédországban és Norvégiában, valamint az Egyesült Királyságban nyújtják, ahol a támogatás jelentős részét tandíjtámogatásra fordítják².

Magyarországon 1991 és 1996 között csökkent a hallgatói támogatások aránya a GDP-ből, és csökkent az egy hallgatóra jutó támogatások összege is. Ennek ellenére még mindig az európai középmezőnyben helyezkedünk el. Ennek az a magyarázata, hogy nálunk sokkal nagyobb a támogatásra jogosultak *aránya*, mint a legtöbb európai országban. Valamilyen rendszeres pénzbeli támogatásban a hallgatók több, mint 90 %-a részesül Magyarországon.

Magyarországon az 1980-as évek közepétől kezdődően megváltozott a különböző végzettségek munkaerőpiaci értéke: a felsőfokú és a középiskolai végzettség felértékelődött, az általános és a szakmunkásképző iskolai végzettség pedig leértékelődött. Ez a folyamat a rendszerváltozást követően felgyorsult, a munkanélküliség megjelenése pedig tovább növelte az iskolázottság hozamát, mivel a magasabb végzettségűek munkanélkülivé válásának valószínűsége jóval kisebb. 1995-ben a nyolc osztállyal alacsonyabb végzettségük munkanélküliségi rátája 25 %, az általános iskolai végzettségűeké 17 %, a szakmunkásképzőt befejezetteké 13 %, a középiskolai bizonyítvánnyal rendelkezőké 7 %, a felsőfokú végzettségűeké pedig 2 % volt. A magasabb végzettségűek relatív kereseti pozíciói javultak, így a felsőfokú iskolázottságuk kereseti előnyei már nem kisebbek, mint a legtöbb OECD országban.

Relatív keresetek Magyarországon és az OECD országokban (A középiskolai végzettségűek keresete = 100)

Ország	Év	Férfiak		Nők	
		Legfeljebb alsó középiskolai végzettség	Egyetemi végzettség	Legfeljebb alsó középiskolai végzettség	Egyetemi végzettség
Ausztria	1992	85	146	81	134
Ausztrália	1991	88	158	90	175
Belgium	1992	86	149	78	164
Dánia	1990	86	146	86	135
Finnország	1990	93	187	95	177
Franciaország	1992	87	174	81	142
Hollandia	1992	84	132	73	147
Kanada	1991	81	162	72	174
Németország	1992	88	170	84	175
Norvégia	1992	80	165	76	157
Portugália	1993	65	179	67	188
Svájc	1992	76	152	67	152
Svédország	1992	88	160	92	156
Új-Zéland	1991	86	144	82	146
USA	1990	69	164	69	174
Magyarország	1986	92	143	87	138
Magyarország	1994	67	162	69	159

(Forrás: Az OECD országokra vonatkozó adatok forrása: Education at a Glance. OECD 1993. A Magyarországra vonatkozó számított adatok forrása 1986-ra: Adattár a fiatalok munkába állásáról, munkaerőpiaci helyzetéről, létszám- és kereseti arányairól; 1994-re: a háztartáspanel adatai alapján készültek.)

² Az Egyesült Királyságban van tandíj az állami felsőoktatási intézményekben, de ezt a hallgatók megkapják támogatás formájában. Ennek a megoldásnak az az előnye, hogy mivel a felsőoktatási intézmény a hallgató után kapja meg az állami támogatás jelentős részét, így jobban ösztönözve van arra, hogy alkalmazkodjon a hallgatói kereslethez.

A kereseti különbségek növekedése és a munkanélküliség iskolai végzettségek szerinti eltérései miatt növekedett az iskolázottság hozama, és a változásoknak megfelelően jelentősen növekedett az érettségit adó középiskolák és a felsőfokú oktatás iránti kereslet.

A felsőoktatás iránti kereslet alakulása 1990 és 1996 között

Felvé- teli vizsga éve	Nappali tagozaton érettsé- gizettek száma	Gimná- ziumban érettsé- giztek	Szakkö- zépisko- lában érettsé- giztek	Felsőokta- tási intéz- mény nap- pali tagoza- tára jelent- kezett	Jelentke- zett a 18- 22 éves korcso- port %- ában	Jelentkezett az adott év- ben érettsé- gizettek %- ában	Felvettek száma
1990	53 039	24 136	28 903	46 767	6,4	88,1	16 818
1991	54 248	24 599	29 649	48 911	6,6	90,2	20 338
1992	59 646	26 685	32 961	59 119	8,0	99,1	24 022
1993	68 607	31 051	37 556	71 535	9,3	104,3	28 008
1994	68 604	31 029	37 575	79 419	9,8	115,8	29 789
1995	70 265	31 202	39 063	86 548	10,2	123,2	35 081
1996	73 413	32 133	41 280	79 369	9,2	108,9	38 415

1996-ban 38 %-kal többen érettségiztek, mint 1990-ben. Ennek részben demográfiai okai voltak, a nagy létszámú korosztályok ezekben az években kezdték elhagyni a középiskolát, részben pedig az időközben megvalósult középiskolai expanzió következményeként egy-egy korosztály egyre nagyobb hányada érettségizik. A felsőoktatás iránti kereslet növekedésének viszont elsősorban nem demográfiai okai voltak. Mint a táblázatból látjuk, 1990-ben az adott évben érettségizettek 88 %-a jelentkezett felsőfokú intézménybe, 1995-ben már több, mint 120 %-uk. (A száz százalékot meghaladó arányt a megelőző években elutasítottak ismételt próbálkozása magyarázza.) A jelentkezők megfelelő korcsoporton belüli arányának változása is a felsőfokú oktatás iránti kereslet jelentős növekedését mutatja.

A kereslet növekedése tehát követte a felsőfokú oktatás hozamának változását. Az 1990-es évek elején a hozam növekedését nem csak az iskolázottsághoz kapcsolható kereseti előnyök, továbbá az alacsony munkanélküliségi valószínűség idézte elő, hanem az is, hogy a felsőfokú oktatás egyéni költségei az 1990-es évek közepéig csak kevéssé növekedtek. 1996-tól megnöttek a felsőoktatás egyéni költségei. A kereslet visszaesését viszont nemcsak a költségnövekedés magyarázza, hanem részben az is, hogy mivel a felvettek száma jelentősen növekedett ugyanebben az időszakban, csökkent a potenciális ismételt jelentkezők száma. Különösen igaz ez olyan években, amikor a megelőző esztendőben a felvettek számának növekedési üteme meghaladta a jelentkezők számának növekedési ütemét. (1996 éppen ilyen év volt.)

A felsőoktatásba felvettek és jelentkezők számának növekedési üteme 1990 és 1996 között

Év	Jelentkezők számának változása előző év=100	Felvettek számának változása előző év=100
1990	100	100
1991	104	121
1992	121	118
1993	121	116
1994	111	106
1995	109	118
1996	92	109

Magas egyéni hozamok és jelentős túlkereslet mellett szükségképpen felvetődött az egyéni tehervállalás szerepének növelése a felsőoktatásban, nevezetesen, hogy a további felsőoktatási expanzió forrásai között nagyobb szerepet kell szánni a hallgató saját oktatási költségeihez való hozzájárulásának. Ennek egyik lehetséges módja volt a tandíjfizetési kötelezettség bevezetése.

A felsőoktatási intézmények kiadásainak, költségvetési támogatásának és a hallgatóknak nyújtott pénzbeli támogatások alakulása 1991 és 1996 között

	1991	1992	1993	1994	1995	1996
A felsőoktatási intézmények kiadásai	56,2	62,2	73,5	91,5	82,9	93,0
A kiadásból támogatás	32,1	38,4	45,7	57,7	55,9	59,9
A támogatásból a hallgatók pénzbeli támogatása	4,1	5,5	6,7	7,6	8,4	9,3
A hallgatói támogatás aránya az összes támogatásból (%)	12,7	14,5	14,7	13,1	15,1	15,5

(Forrás: Polónyi István: *A felsőoktatás gazdasági jellemzőinek áttekintése. Oktatókutatató Intézet, 1996*)

Az egyéni költségek növekedése és az egy hallgatóra jutó átlagos támogatások csökkenése ellenére a hallgatói támogatások aránya a felsőoktatás összes támogatásából növekedett, vagyis a hallgatói támogatásokat kevésbé fogták vissza, mint a felsőoktatás összes költségvetési támogatását. A tandíjfizetési kötelezettség bevezetését viszont nem kísérte a hallgatói támogatási rendszer újragondolása. A hallgatók 20 %-ának adható tandíjmentesség önmagában véve még nem oldja meg az alacsony jövedelműek problémáját, mivel a felsőoktatás egyéb költségeinek növekedését ez nem kompenzálja. A legtöbb felsőoktatási intézményben az ösztöndíjra jogosultság inkább függ a hallgatók tanulmányi előmenetelétől, mint a rászorultságtól. Ha a hallgatók csaknem egésze jogosult pénzbeli támogatásra, akkor az egy támogatottra jutó összeg kisebb lesz az adott összes támogatás mellett, ezért egyes csoportok ténylegesen kiszorulhatnak a felsőoktatásból.

A tervezett hallgatói hitel feltételei – magas kamatok, a más országokban működő hallgatói kölcsönökhöz képest rövid futamidő, és a csak tandíjfizetésre való hitelnyújtás – ismét csak kevésbé alkalmasak az esélyegyenlőség csökkentésére, inkább keresletnövelő támogatásnak tekinthetők. Mivel ilyen hitelkondíciókat csak a viszonylag kedvezőbb helyzetűek tudnak elfogadni, ezért ez a támogatási forma is (a támogatást az állami visszafizetési garancia jelenti) jövedelem-átcsoportosítást jelent majd az átlagos adófizetőtől a potenciálisan magasabb jövedelműekhez. Ha pedig a kölcsönök támogatására fordított költségvetési források biztosítása az eddigi hallgatói támogatások rovására történik, akkor ez a támogatás csökkenteni fogja az esélyegyenlőséget, mivel kevesebb forrás áll majd rendelkezésre erre a célra. Ha a tervezett kölcsön célja a felsőoktatás iránti kereslet növelése, akkor ez a támogatási forma is indokolt lehet. Az esélyegyenlőtlenség csökkentésének módjaira viszont más támogatási formákra volna szükség. Úgy tűnik, az európai országok tapasztalatait is felhasználva, szükség lenne a támogatások céljának átgondolására, a támogatási formák további átalakítására.